

Vzemimo v roke vprašalnice ETSEO in videli bomo, da večina izmed zgoraj omenjenih dejavnikov sodi tudi v področje raziskovanja etnologije.

Etnologija bi tako s svojimi dognanji o načinu življenja v različnih socialnih okoljih lahko pripomogla k zmanjševanju socialne diferenciacije.

Mnenja sem, da bi vsekakor morali poiskati stike z delavci drugih področij znanosti, če že oni ne iščejo sodelovanja z nami — etnologi. Tako bi se znanost le še obogatila.

ČEPLAK RALF

študent etnologije

ŠVEDSKA ETNOLOGIJA — ODSEV NAČINA ŽIVLJENJA NA ŠVEDSKEM

Štirje meseci so prekratek čas, da bi se moglo življenje v tuji deželi in znanost o njem temeljito spoznati. Švedska je sicer evropska država, a je po načinu življenja prebivalcev odmaknjena od kontinenta bolj, kot bi mogel to razdaljo razložiti ozek preliv, ki jo loči od danske obale. V dolgih stoletjih nemotenega razvoja brez večjih družbenih prevratov, v trdem, mrzlem, za življenje neprijaznem, mrkem podnebnju je življenje teklo odmaknjeno in samosvoje. Zunanje kulturne manifestacije se tujcu ne kažejo kot na dlani, ne prihajajo mu naproti, ampak se mora trdovratno boriti, da odkriva razpoznavne znake za postopno kulturno orientacijo; razmeroma hitro pa začuti družbeno atomiziranost, računalniško urejenost, odsotnost improvizacije, sistematičnost, prijazno, a trezno medsebojno komunikacijo, ekološko osveščenost in razvito zavest o problemih sedanjega časa in dobe, ki in prihaja. Etnologija, ki razlaga kulturo, pride tujcu v vsakem primeru prav; če je tujec etnolog, bo lahko tudi opazil, da razvoj stroke in njeno sedanje stanje odražata njeno švedskost v občutljivem odzivanju na pojave in probleme družbe, v individualizmu, razdrobljenosti, a tudi metodološki toleranci. Izbor del za prikaz, ki naj predstavi te poteze švedske etnologije, sem sestavila v skladu s svojim ožjim zanimanjem za družbeno kulturo. To me je tudi navedlo k želji, da švedsko etnologijo pobježe spoznan.

V uvodu v knjigo o deželi in mestu, ki sta jo napisala Mats Hellspong in Orvar Löfgren (Land och stad, 1977) in ki nosi podnaslov Družbeni tipi in oblike življenja na Švedskem od srednjega veka do danes, je rečeno: "Odkriti moramo resničnost", je za etnologijo pomembno gesto, ne glede na to, ali je predmet raziskave medsebojna pomoč v neki vasi v 18. stoletju ali pa družbeno življenje v predmestju vele mesta v sedemdesetih letih 20. stoletja... Švedska sodi med tiste evropske dežele, ki so bile pozno urbanizirane. Še na začetku tega stoletja je največji del prebivalstva živel od poljedelstva, ribištva in obrti. Pokrajina, po kateri se danes gibljemo, odseva hitro preobrazbo švedske kmečke družbe. Mestni prebivalci imajo kratko meščansko tradicijo. V teh razmerah so v središču etnološkega zanimanja procesi kulturnih sprememb. V razpravah o urejanju okolja, o družbenem planiranju in problemih zazidave se često pojavlja potreba po usklajevanju perspektiv prihodnosti z analizo zgodovinskega razvoja, ki je izoblikoval današnje življenje. Z našo knjigo želimo poudariti, da Švedska ni samo ena, ampak da jih je mnogo."

Knjiga je bila objavljena v seriji etnoloških učbenikov, kjer so izšle že knjige o prehrani, o ljudskem slovstvu, o verovanju, o delu in orodjih, o ljudski umetnosti, o ljudski noši, o etničnih manjšinah ter uvod v etnologijo pod naslovom Človek kot kulturno bitje (Människan som

kulturvarelse, 1976). Ta učbenik je napisal Nils-Arvid Bringéus, eden od urednikov zbirke in predstojnik Etnološkega inštituta pri Univerzi v Lundu. V prvem delu je podal zgodovinski razvoj švedske etnologije, v drugem pa metodološko podlago raziskovanja posameznih kulturnih področij. Širino gledanja, ki jo izraža njegov koncept "človeka kot kulturnega bitja", odseva že prvi del, kjer avtor brez težav riše kontinuum od Olaususa Magnusa, ki je v 16. stoletju raziskoval življenje Laponcev, preko Hyltén-Cavalliusa in njegovih raziskav krajevnih imen, jezika, verovanja, pesništva in materialne kulture v 19. stoletju do Artura Hazelliusa, ustanovitelja Nordijskega muzeja, Sigurda Erixona ter najnovejših raziskav življenja v mestih, načina življenja delavcev ter krajevnih in tematskih študij, navezanih na pereče družbene probleme. Drugi del obravnava ločeno poglavja materialne, duhovne in socialne kulture, pač po vrstnem redu njihovega postopnega uveljavljanja v strokovnih okvirih.

Do postopne integracije posameznih kulturnih področij je prišlo v štiridesetih letih, ko so začeli vedo o ljudskem izročilu ter nordijsko etnologijo, ki je preučevala materialno kulturo, označevati kot en predmet z izrazom nordijsko in primerjalno narodopisje. Izraz dokončne spojitve pa je bila uvedba naziva etnologija za študijski predmet v začetku sedemdesetih let.

Povod za odpiranje integralnega gledanja na kulturo je bil tudi razmah raziskav o družbenih odnosih, kjer se je delitev na področja pokazala odvečna. Problemi, ki naj bi jih reševala etnologija, namreč ne tičijo več v okviru posameznih področij, ampak v njihovi medsebojni odvisnosti ter spreminjanju v času in prostoru. (Nils-Arvid Bringéus mi je nekoč na vprašanje, katera od evropskih etnoloških šol se mu zdi najobetavnejša, odvrnil, da brez nepotrebne skromnosti uvršča med zelo obetavne prav švedsko etnologijo, ker ji v zadnjem času uspeva zastavljati probleme tako, da s svojimi raziskavami rešuje resnične probleme človeka kot kulturnega nosilca, ne pa vprašanj, ki jih izumlja znanost zaradi znanosti.)

Orvar Löfgren je v že omejenih knjigi o družbenih tipih in življenjskih oblikah, v poglavju o prehanjanju kmečke družbe v industrijsko, zapisal: "Medtem ko zgodovinarji in drugi družboslovci preučujejo politične probleme na državni ravni ali pa velike družbene in gospodarske strukturne spremembe, se etnologi, podobno kot antropologi in geografi, ukvarjajo predvsem z majhnimi skupinami. Etnološka študija si lahko zastavi vprašanja kot npr.: Kako so velike agrarne reforme vplivale na družbeno življenje na vasi? Kakšne oblike medsebojne pomoči so obstajale v ribiškem naselju na začetku 20. stoletja? Kakšni vzorci delitve dela po spolu so veljali v meščanski družini na koncu 19. stoletja?... Z globinskimi krajevnimi študijami dopolnjuje etnologija v mikroperspektivi makroperspektivo drugih družbenih ved, pri čemer pa moramo za razumevanje krajevnih življenjskih načinov poznati tudi širšo družbo."

Citirane misli niso samo programska načela, ampak se odražajo v konkretnem raziskovanju. Dela, ki se vključujejo v ta razvoj, lahko v grobem razvrstimo v krajevne študije, tematske študije, raziskave načina življenja mestnega prebivalstva, načina življenja delavcev ter priseljencev.

Med krajevnimi raziskavami so skupinske in take, ki jih napiše en sam raziskovalec (v tem primeru vedno pod izbranim zornim kotom, preko pojava, ki je značilen za kraj ali skupino ljudi, npr. poklic, poteze v družbeni strukturi, komunikacije in podobno). Značilno je, da se prva varianta pogosteje uveljavlja v obdelavah agrarnega, druga pa urbaniziranega in industrializiranega okolja.

Tako je npr. knjiga o švedski vasi (En svensk by, 1971) s podnaslovom Šest etnoloških študij sprememb v vasi Lakanäs v Leksandu, delo sedmih avtorjev, ki so raziskali organizacijo naselja, poljedelstvo, lastniške odnose in dedovanje, male industrijske obrate, notranjo opremo in imena. Tudi način življenja na velikih zemljiških posestvih na Finskem (Finländskt herrgårdsliv, 1978) je raziskovalo več etnologov. Podatki se ne ponavljajo, ker

je bilo gradivo zbrano in organizirano tako, da so osnovne podatke zajemali iz skupnega fonda in jih usklajevali, interpretacije posameznih poglavij pa so samostojne celote.

Udeleženec zbora godcev in plesalcev, Ransäter v Värmlandu, junij 1979, foto Mojca Ravnik

Za dela, nastala pod peresom enega avtorja, je značilna problemska osredotočenost. Tako je hotel npr. Sven B. Ek v raziskavi predmestja Nöden v Lundu (Nöden i Lund, 1971) odkriti vzroke negativnega slovesa in odklonilnega odnosa prebivalcev drugih mestnih delov do tega naselja, kjer so se v zadnji četrtini prejšnjega stoletja naselili prišleki s podeželja in Židje. Želel je soočiti slab glas z življenjsko resničnostjo. Na podlagi pogovorov s prebivalci je osvetlil stanovanjsko kulturo, družbene odnose in prosti čas na koncu prejšnjega in v prvih dveh desetletjih tega stoletja. Isti avtor je napisal študijo o načinu življenja delavcev v neki knjigovoznici ter drugo o bivanjskih navadah industrijskih delavcev v primerjavi s podeželskim prebivalstvom.

Orvar Löfgren je teoretični cilj raziskave življenja ribičev v industrijski družbi (Fangstmän i industrisamhället, 1977) s podnaslovom Spremembe v obrežni vasi med 1800—1970 oblikoval takole: Odkriti je treba dialektiko med gospodarskim sistemom, dkružbeno strukturo in kulturnimi vzorci. Kako je družbena in kulturna podoba te skupnosti odsevala v gospodarski? Kako je kulturni in miselni svet ribičev vplival na njihove družbene in gospodarske odnose? Temu avtorju pomeni krajevna študija izhodišče za primerjalno analizo splošnih kulturnih in gospodarskih vzorcev starih ribiških skupnosti, ki so preživele proces modernizacije. Preučevana vasica je bila namreč v zadnjih dveh desetletjih priča neslutenege vdora in razcveta industrije. V bližini so zgradili atomsko centralo ter veliko tovarno lesne kaše. Vas so obkročila nova naselja s stanovanji za delavce, prebivalstvo se je petkratno pomnožilo. S pomočjo župnijskih arhivov, posestnih inventarjev, poročil krajevnih in sodnih uradnikov, je avtor rekonstruiral sestav in gibanje prebivalstva v prejšnjem stoletju, nato pa sledil gospodarskemu razvoju v vasi (proračuni gospodinjstev, vzponi in blagostanje posameznikov, povezanost vasi s širšim gospodar-

skim sistemom), družbenim odnosom (oblikovanje in sestav ladijskih posadk, upravljanje s kapitalom, odločanje, sodelovanje in tekmovanje) ter spreminjanju in izginjanju značilnega načina življenja. V primerjalnem delu je preučil položaj ribičev v kmečkih okoljih, prilagajanje ribiških skupnosti industrializaciji, nasprotja med sodelovalnimi in tekmovalnimi taktikami (ta so po njegovem značilna prav za ribiške skupnosti).

Vzporedno z reševanjem novih vprašanj, ki zahtevajo metodološke novosti, skrbijo tudi za sistematično objavljanje faktografskih podatkov, terminologije in za utrjevanje tistega osnovnega etnološkega znanja, ki se kopiči v desetletjih dela in ki ga etnologi marsikdaj opravljajo dvakrat ali trikrat ali še večkrat. Knjige v omenjeni seriji učbenikov so posvečene posameznim témam, vsemu, kar se o njih ve ali kaj se o njih razmišlja. Knjigo o prehrani in okolju (Mat och miljö, 1970), ki nosi podnaslov Knjiga o švedskih prehrabnih navadah, uvaja Nils-Arvid Bringéus s poglavjem o človeku, hrani in okolju ter z mislijo nemškega etnologa Riehla, da so namreč ljudstva najkonservativnejša takrat, ko gre za usta ali želodec. Sledijo prispevki raznih avtorjev o teoretičnih okvirih raziskovanja, o ekološkem prilagajanju, vplivu delovnega okolja, družbenega okolja, o prestižnem tekmovanju v prehrani, o virih in zgodovini raziskovanja, o prehrani posameznih pokrajin, o mleku, kolačih, zelju in drugih jedeh, o verovanju v zvezi s prehrano. Celota daje izčrpno informacijo o tem področju švedske kulture, njegovi etnološki zgovornosti in konceptih, ki jih je o njem oblikovala stroka.

Problemsko usmerjena je raziskava Jonasa Frykmana o položaju prostitutk v kmečki družbi (Horan i bonde samhället, 1977). Izhaja iz teze, da je seksualno vedenje, tako kot vse oblike vedenja, priučeno, torej kulturno in družbeno pogojeno. Da bi odkril norme in vrednote, na katerih je temeljila seksualna morala v različnih obdobjih in krajih, je avtor analiziral kulturno in družbeno ozadje izvenzakonskih rojstev v agrarnem okolju v 19. stoletju in raznovrstne kazni, ki so doletele nezakonske matere.

Današnji raziskovalci kulturne podobe mest ter načina življenja delavcev Ake Daun, Billy Ehn, Mats Hell-spong, Orvar Löfgren, Mats Lindquist imajo pomembne predhodnike. Sigurd Erixon je že l. 1949 izdal knjigo o stockholmskih pristaniških delavcih, John Granlund pa l. 1956 o ribičih, ki postajajo meščani. V štiridesetih letih je Nordijski muzej začel zbirati življenjske zgodbe in spomine delavcev v različnih poklicih, komentiran izbor tega gradiva pa je izhajal v zbirki Švedsko življenje in delo pod uredništvom Matsa Rehnberga. Mestno življenje je preučeval tudi Borje Hanssen, ki je prispeval več študij za projekt o švedskem mestu.

Danes se v tovrstnih razpravah vse pogosteje pojavljajo kot osrednji problemi odnos med posamezniki na delovnem mestu, izraba prostega časa, odnos do dela, kulturna podoba profesionalnih skupin, življenjski in delovni pogiji, komunikacija in razredna zavest. Študije družbenih skupin so švedsko etnologijo približale evropski in ameriški socialni antropologiji.

V raziskavi življenja prebivalcev naselbine ob lesni žagi na severu dežele (Upp till kamp i Batskärsnäs, 1969) se je avtor Ake Daun posvetil osvetljevanju posledic izginjanja malih obratov ali njihovega prehajanja v veliko industrijo. Njegovo pozornost je pritegnil nenavadno močan odpor vseh prebivalcev proti ukinitvi žage. Takole pravi o svojem delu: "Od desetih žag, ki so v tej pokrajini obratovala še na prelomu stoletja, so se do l. 1966 obdržale samo tri. Mnogo majhnih družbenih skupin je na ta način izgubilo podlago svoje eksistence. V etnologiji, ki je predvsem historična znanost, se je v zadnjih letih zanimanje razširilo tudi na sodobne družbene probleme. Spremembe okrog nas so najmanj toliko pomembne kot procesi v preteklosti. Posebno pozorno pa moramo preučiti majhne, razmeroma nediferencirane družbe, ki bodo kmalu izginile."

Nedelja v mestnem parku, Lund, junij 1979, foto Mojca Ravnik

Teoretično podlago svojemu delu je Ake Daun gradil pri Frederiku Barthu v Bergenu na Norveškem in od njega sprejel ideje o generativnih modelih. S knjigo o življenju v stockholmskem predmestju (Förortsliv, 1974) s podnaslovom Etnološka študija kulturnih sprememb se je uveljavil kot najpomembnejši teoretik in raziskovalec življenja v mestih. Ta Daunova knjiga govori o predmestnem življenju nekdaj in danes na primerih dveh stockholmskih predmestij, enega iz začetka stoletja in enega novega. Večji del terenskega raziskovanja predstavljajo pogovori s prebivalci o tem, kako preživljajo prosti čas — kakšnih dejavnosti se udeležujejo, koga srečujejo in obiskujejo. Avtor je ta vzorec primerjal z rekonstrukcijo načina življenja v starem predmestju. Razlike in podobnosti ter analiza vzrokov zanje ga je privedla do vprašanja, ali res obstaja kultura velikih mest, kaj to sploh je. Ugotovil je, da kroži o tem tudi v drugih družbenih vedah množica stereotipov, ki kontrastirajo mestno življenje z vaškim. Vsi ti stereotipi ponavljajo ugotovitve o nekaterih znanih pojavih (raznolikost, dezintegracija, anonimnost), drugih pa ne upoštevajo. Zanj sta ob ostalih značilni potezi življenja v mestu redka socialna mreža in familizem (s sovpadanjem socialne mreže žene in moža se krepki nuklearna družina kot osnovna družbena celica, ljudje se obiskujejo samo še v parih, družina pa je edino varno okolje, obkroženo z neznano, celo zastrašujočo družbeno okolico).

V esejih o samoti in skupnem bivanju (Strategi för gemenskap, 1976), o različnih načinih in pogojih bivanja in komuniciranja, razvija Ake Daun detajlno izdelan koncept preučevanja družbenega vedenja. Ko govori o različnih situacijah, ki omogočajo ali ovirajo medčloveške odnose, omeni tudi naše priseljence: "Ugotovitve o tem, da obstaja v ljudeh vrsta potreb po pogovoru, še ne pomenijo, da so vedno dani pogoji za to. Kulturne razlike so često ovira za medsebojno vplivanje pripadnikov različnih narodnosti, npr. jugoslovanskih priseljenecv in Švedov."

se nadaljuje

Mojca Ravnik

POLEMIKA

NEKAJ MISLI K TERMINU NARODOPISJE

V trideseti jubilejni številki Slovenskega etnografa je napisal Niko Kuret v opombi k sestavku Slovensko narodopisno gradivo v zamejskih zbirkah (SE 30/1977, Ljubljana 1979, str. 37) naslednje: "Staro "narodopisje" (M. Murko 1896) je ljubljanska fakulteta nadomestila z "etnologijo" ... Ista fakulteta je v zadnjem času iz etnologije izločila "folkloristiko". Poprejšnja enovita veda vozi za naprej po dveh tirih. Vračam se k "narodopisju", ki naj obsega — kakor doslej — spet oboje, "folkloristiko" in "etnologijo". Saj imamo vendar od 1904 "Časopis za zgodovino in narodopisje" in od 1951 Inštitut za slovensko narodopisje pri SAZU! Tudi sicer smo z "narodopisjem" v kar dobri slovanski družbi."

Pravi odgovor na to bi dala šele poglobljena razprava, zato le nekaj pripomb o dogajanju v zadnjem času. Najprej je v sestavku nejasno, koga avtor misli z ljubljansko fakulteto. Najbrž misli filozofsko fakulteto, natančneje Pedagoško znanstveno enoto za etnologijo, ki je imela pred tem ime Oddelek za etnologijo in ob ustanovitvi 1940. leta Seminar za etnologijo. Če misli to ustanovo, je trditev, da je v zadnjem času iz etnologije izločila folkloristiko, popolnoma neresnična.

Sodelavci Pedagoško znanstvene enote za etnologijo so se vedno trudili, da bi dvojnost v imenu, pojmovanju predmeta in v organizacijskem delu odpravili, o čemer govorijo naslednji primeri:

1. Dr. Vilko Novak, dolgoletni profesor etnologije, se je trudil, da bi se uveljavil enotni termin "etnologija". V svojih delih in pri predavanjih je obravnaval poleg materialne in družbene kulture tudi folkloristično snov. (Prim.: Slovenska ljudska kultura, Ljubljana 1960.)

2. Sodelavci PZE za etnologijo so se zavzemali za enotno Slovensko etnološko društvo, ki bi odpravilo organizacijsko dvojnost med Slovenskim etnografskim društvom, ki je nastalo na pobudo folkloristov in je bilo član Zveze društev folkloristov Jugoslavije in Podružnico Etnološkega društva Jugoslavije za Slovenijo. Po daljšem dogovarjanju je bilo enotno društvo ustanovljeno 1975. leta.

3. V vprašalnicah za Etnološko topografijo slovenskega etničnega ozemlja, kjer so sodelovali vsi slovenski etnologi, je enakovredno, ponekod celo zelo nadrobno, zajeto področje folkloristike.

4. V topografskih raziskavah Vitanja in Galjevice, ki so jih opravili sodelavci PZE za etnologijo, je prav tako zajeto področje folkloristike (šege, pesem, ples, glasba).

5. V študijskih letih 1978/79 in 1979/80 je PZE za etnologijo povabila več raziskovalcev iz Inštituta za slovensko narodopisje in Slovenskega etnografskega muzeja, da predavajo študentom etnologije o svojem raziskovalnem delu. Tako so imeli študentje priložnost, da podrobneje spoznajo delo Inštituta za slovensko narodopisje pri SAZU in področje folkloristike. Povabljen je bil tudi Niko Kuret, vendar se vabilu še ni odzval.